

KUDÜS ve DEVLETLER HUKUKU

Prof. Dr. Türkkaya ATAÖV

GİRİŞ :

"Kudüs" bir kentin adı olmaktan çok daha öte bir anlam ve değer taşır. Üç monoteist dine, yani Yahudiliğe, Hristiyanlığa ve Müslümanlığa inananlar için "Kutsal Kent"tir. Yahudiler kentin adının ilk kez Tevrat'ta geçmesiyle kutsallığı ve ebediliğinin Kral Dâvud ve Süleyman'ın (Salomon) yönetimiyle bağlantılı olduğuna inanırlar. Gerçekten, Tevrat'ta (ve İncil'de) Kudüs şiir gibi ince duygularla tanımlanır. Örneğin, Mezmur'un bir yerinde (48: 3/2) "tüm dünyanın sevinci", başka bir yerinde de (50 :2) "kusursuz güzellik" diye geçer. Mersiyeler'de de (1 :1) "kentlerin prensesi" diye anılır. Birçok Yahudi yayını eski Kudüs'ün parlaklığıyla haklı olarak övünür. Burası, en başta M.Ö. 950'de yapılan ve gene M.Ö. 515'de Bâbilliler'in yıkığı, Yahudilerin buraya bir daha dönmeleriyle gene yaptırılan ve M.S. 70'da Romalılara baş kaldırdıkları sırada yıkılan Süleyman Tapınağı olmak üzere, Yahudiler için, kuşkusuz, bir mıknaatıs gibi çekici olmuştur. Ama hemen ekleyelim ki, bunu söylemek başka, Yahudi dini ile asla aynı şey olmayan Siyonizmin, İsrail devletinin kurulmasından sonra askerî saldırılarla toprak elde etmesinin "Peygamber İbrahim'e yapılan vaad"ın yerine getirilmesi biçiminde yorumlamak bambaşka bir şeydir.

Filistin'in İbrahim'den olacıklara verileceğine dair din kitaplarında yazılanlar, Siyonizmin yaptığı dar yorum çerçevesinde bile, yanlışır. Bu çerçeve içinde açık bir anlatım Tekvin'de vardır : Bugün Nablus diye bildiğimiz yerde İbrahim'e denir ki : "Bu toprağı senin sülbüne vereceğim." (12 :7) İbrahim, Bethel yakınlarında bir tepedeiken de şu sözleri duyar : "Gördüğün bütün toprakları sana ve senin sülbundan olanlara ilelebet vereceğim". (13 :15) Aynı kaynaktan başka bir yerde (Tekvin, 15 :18) daha büyük bir açıklık var : "Bu toprağı, Mısır'daki nehirden büyük nehre, Fırat Nehrine kadar senin sülbundan olanlara verdim." Aynı vaad İshak'a ve Yakub'a da yapılır

(28 :13). Sünnet, Tanrı ile İbrahim ve onun sülbundan olanlar arasındaki andlaşmanın bir göstergesi olarak kabul edildiğinde (17/8), tüm Kenân diyarını "ebedî mülk" olmak üzere İbrahim'e verir.

Ne var ki, din çerçevesi içindeki bu vaad yalnız Yahudilere yapılmış değildir. "Senin sülbundan" sözlerinden amaç yalnızca Yahudiler olamaz ki! Gene din çerçevesi içinde, İbrahim'in oğlu İşamel'den olanlar Müslüman ve Hıristiyan Araplardır.¹ Bu anlayış içinde, İşamel Arap kavimlerinin babasıdır. İbrahim'in çocukları arasında bir fark olmadığını Tevrat ta söyler (Tekvin, 21 :10-12). Kaldı ki, sünnet andlaşması yoluyla Kenân diyarı "ebedî mülk" olarak verildiğinde sünnet olmuş olan İshmael'di, Sarah'dan olma İshak değil - din kitaplarında Yahudilerin türediğine inanılan İshak daha doğmamıştı bile...

Kuşkusuz, önemli olan konunun hukuksal yönüdür. Bu incelemede de, asıl bunun üstünde durulacaktır. Ancak, tarihe dayandırılmak istenen bazı savları da burada özetlemek ve gereken yerlerde yanıtlamak zorundayız. Kudüs kenti, gene aynı nedenlerden ötürü, Hıristiyanlık için de bir kutsallık sığınağı, tarihin bir çeşit başladığı yerdir. İsa da, Hıristiyanlık da orada doğmuştur. Kutsal Gömüt, Velâdet Kilisesi ve daha kırk kadar Hıristiyan tapınağı oradadır. İsa'nın doğumu, yaşamı ve ölümüyle ilgili tüm yerler Kudüs'te ve hemen onun çevresindedir. Ve Kudüs'te Hıristiyanlık deyince içine Roma Katolikliği, Yunan ve Rus Ortodoksluğu, Ermeni, Kıpti, Marûni ve birçok Protestan Kilisesi girer. Kişi Kudüs'te İncil'de geçen tüm yerlerle sürekli ve fiziksel temas durumundadır. İsa'nın kente şuradan girdiğini, o yanda gözyaşı döktüğünü, beride kanını akıp ötede gömüldüğünü söyleyebilir. Kudüs'lü birçok eski Arap ailesi Hıristiyandır; kökleri Haçlılara, hattâ daha da gerilere gider. Hıristiyanlara sorarsanız, Kudüs'ün bugün Siyonizmin sultanı altında kalması, tarih ve hukuk öğretilerinin ışığı altında düzeltilmesi gereken bir yanlıştır. Berem ve İkrit köylerinin Hıristiyan halkının başına gelenler bugünkü İsrail'in Hıristiyan yurttaşları için de neler tasarlamakta olduğunun sembolik belirtisidir.² İsrail yetkilileri 1948 yılında bu iki küçük köyün Hıristiyan halkına köylerini iki hafta için terketmelerini, ancak hemen geriye dönebileceklerini söylemişler, aradan bunca yıl geçmiş olmasına karşın konutlarını bir daha görmemişlerdir!

Hiç kuşku yok ki, Kudüs İslâm ve onun simgelediği kültür için de kutsaldır. Müslümanlar (Araplar ve Türkler) bu topraklarda 1.300

¹ Alfred Guillaume, "Zionists and the Bible," Christians, Zionism and Palestine, Beirut, Institute for Palestine Studies, 1970, s. 3-4.

² Edwin M. Wright, A Tale of Two Hamlets, Cleveland, the Northeast Ohio Committee on Middle East Understanding, 1973.

Yıl kadar egemen olmuşlardır. Kudüs, bütün Müslümanlar için kutsallıkta yalnız Mekke ve Medine'den sonra gelir. Kudüs'teki **El-Harâm el (eş)- Şerif**'ten daha kutsal ancak Mekke'de **Kâbe** ve Medine'deki **El-Harâm** olabilir. İslâm Peygamberi **Muhammed** dualarını, ilk başlarda, Kudüs'e dönerek okurdu. "Kible" Mekke yönüne daha sonra çevrildi. Ama bu değişiklik bir yana, Kudüs Müslümanlık açısından da kutsal olmakta devam etmiştir. Ve yalnız Kur'andaki çeşitli sûrelerden ötürü değil, Müslüman tarihinin bu kentle sarmaş-dolaş olusundan ötürü de...

KENTİN GEÇMİŞİNDEKİ ÖZELLİK :

Şimdi, kentin geçmişine ve bu geçmişin bize bıraktığı mirasa biraz daha yakından bakalım. Bu bakış bazı hukuksal dayanaklar için de bize sağlam hareket noktaları verecek.

Bugün "Kenânlılar" diye bildiğimiz bir Arap kavmi tâ M.Ö. 3.000 yıllarında orta Arabistan çöllerinden yukarı doğru çıkarak ulaştıkları noktada kurdukları kente (o zamanki tanrılarında ötürü) "**Ora-salem**" demişlerdi. Tarihte **Aramî** ya da **Bâbil** kökenli kelimeler olarak "**Varya Salem**" ve "**Yaro Salem**" diye de geçiyor. Gene Kenânlıların bir kolu olan **Jebusitler**'den ötürü, M.Ö. 1.400 dolaylarında Kudüs'e "**Jebus**" dendiğini de biliyoruz. Kenân diyarı iki-yüz yıl sonra **İbrani** işgâline uğradı. M.Ö. 1.000 dolaylarında Kral **Dâvud**, yerli halkla birlikte, **Judah** ve **İsrail** kabilelerinin bir çeşit federasyonunu kurmayı başardı. Bu federasyon onun oğlu **Süleyman**'ın ölümüyle dağıldı ve ortaya çıkan iki ayrı krallığın birinin başkenti Kudüs, ötekinkini de **Samiriye (Samaria)** oldu. Her ikisi de **Asurlular**'ın batıya yönelişleriyle yıkıldı. **Bâbil** Kralı **Nebukadnezar** da **Asurlular**ı ezip kenti ve **Süleyman**'ın Tapınağını yerle-bir etti. Yaşamlarını yitirmeyen **İsrail**lilerin **Bâbil**'e götürülmeleri ve orada kölelikleri M.Ö. 586'da başlar. **Pers İmparatoru Sirus** onların ancak yarım yüzyıl sonra geriye dönmelerine izin verdi. Ama ancak bir kısmı döndü.

Birbirini izleyen bu işgâllerde yerli halkın bir bölümü toprağından hiç ayrılmadı. Kudüs'te kalan **Kenânlılar**, onların kolu **Jebusitler**, hattâ kuzeyden inen **Hititler** Kudüs'ün ve **Filistin**'in yerli halkını oluşturmağa devam etti. Büyük **İskender** bugün **Çanakkale Boğazı** dediğimiz su yolunu geçinceye kadar, bu topraklar iki-yüz yıl kadar barış gördü. **İskender**'in kendi Kudüs'e adımını hiç atmadıysa da, ordusunun **Mısır**'a kadar uzanmasıyla Kudüs te 960 yıl kadar önce **Batı Helen**, sonra da **Roma** etkilerine açık kaldı. **Pompey** **Roma** adına **Suriye**'ye mü-

dahale ettiğinde, Filistin de bu kanadın altına girmiş, ancak kendi kendini yönetimde bir derece özgürlük kazanmıştı. Kendi bir Arap olan fakat Yahudi din görevlisinin kızıyla evlenen hükümdar Herod'un oğullarının yönetimi karmaşıklık, saray cinayetleri ve işkencelerle bezenmişti. İsa'nın Beytlihem'de (Bethlehem) doğuşu da bu sıraya rastlar. Yahudilikten farklı bir öğretiyi yaymağa çalışan İsa'nın, çarmıha gerilmesine kadar varan çalkantıların içinde kalmaya zorlanması şaşırıcı olmamalı. Onun öğretisi Kudüs'te ve Filistin'de baskı altında tutulmuş, ancak başka topraklarda yayılmağa yüz tutmuştu. Ne var ki, bu baskıya yenilerinin de eklenmesiyle birbirini izleyen isyanlar İmparator Konstantin'in 325'de Hıristiyanlığı kabulüyle duruldu. Bu dinin ilk önemli yapıları işte bundan sonra görülüyor. İsa'nın çarmıha gerildiği ve gömüldüğü yerde yükselen kilise bu yılların ürünüdür.

Ancak, Perslerin sallanan Roma İmparatorluğuna bu topraklarda silleler vurmağa hazırlandıkları bir sırada, güneyde Müslümanlığı kabul etmiş olan Araplar kuzeye doğru yayılıyorlardı. Müslüman Arap orduları Kudüs çevresinde ilk çadırlarını M.S. 638'de kurdular. Yarmuk Nehri Muharebesi Hıristiyan direnişinin son aşaması oldu. "Kilisenin bal dilli savunucusu" diye bilinen Sofronius Araplara haber göndererek kenti yalnız Halife Ömer'e teslim edeceğini duyurdu. O sırada Suriye'de olan Ömer ellerindeki deveye çevresindekilerle nöbetleşe binerek Kudüs'e hiç kan akıtmadan girdi. Kentin eski sahipleriyle birlikte İslâm Peygamberinin, Cebrâil'in getirdiği Burak adlı kanatlı atla göğe yükseldiğine inanılan "Kutsal Kaya"ya gitti, oradan Kutsal Gömüt Kilisesini ziyaret ederken Hıristiyanlarla birlikte dua etmesi istendiğinde, kendinden sonra gelecek bazı Müslüman yöneticilerin Halife Ömer'in burada namaz kılmış olduğunu anımsayarak bu kiliseyi camiye çevirip Hıristiyanların yerleşmiş haklarına bir çeşit haksızlık yapabilecekleri olasılığını ileri sürdü ve bu öneriye uymamayı yeğledi. Daha ilerde boş bir yerde namaz kıldı; bugün, burada Ömer Camii yükselmektedir. Böylece, Kudüs alınırken ilk kez kan akmamıştı. Bu da, Arapların, bir Müslüman kavmin Kudüs topraklarına girişine rastlıyor. Ömer'in Hıristiyan halkla yaptığı andlaşma da muzaffer halifenin adaletini belgeledikten başka, Kudüs'ün 1099'da bu kez Haçlılarca teslim alınmasını izleyen olaylarla çok büyük bir çelişki oluşturuyor.

Müslüman Araplar kente "Kutsal Yer" anlamına El-Kuds dediler. Kentin sınırları aşağı, yukarı Roma ve Bizans döneminde olduğu gibi kaldı. Bundanböyle, Hac için Mekke ve Medine'ye yönelen Müslümanlar "El Beyt el-Mukaddes" (Kutsal Ev) ve daha sonra "El Kuds el-Şerîf" (Kutsal Asil Kent) dedikleri Kudüs'e de uğruyorlardı.

Emevî döneminin (661-749) Halifelerinden Abd el-Mâlik İbn Maravan Kutsal Kaya'nın çevresine El-Kubbet el-Sahra'yı yaptırmış olmakla ünlüdür. Kutsal Kaya'yı koruyan, 20.6 metre genişliğinde ve 12.1 metre yüksekliğinde, mavi, yeşil ve yaldızlı mozayiklerle bezenmiş ve sekiz köşeli bu yapı herhalde dünyada en eski İslâm anıtıdır. 1780'de yeni baştan yapılmış olan tavan işlemleri Türk Anadolu'nun çizgi ve renklerini yansıtmaktadır. Dindarların inançlarına göre, kayanın üstünde Muhammed'in ayağının izi olduktan başka, Peygamber'in göğe yükselmeğe başlamasıyla birlikte bu yükselişe uymağa çalışan kayanın da havalanması üstüne bu kitleyi yere itip onun yer çekimi yasasından kopmamasını sağlayan Cebrâil'in elinin izi de vardır.

Halife Ömer zamanında bütün bu çevreye verilen "El-Aksa" adı zamanla bir caminin adı olmakla sınırlandı. Abbasî döneminin (750-969) Kudüs açısından belki de en önemli eylemi bu caminin Ebu Câfer al-Mansur zamanında yeni baştan yapılmasıdır. Yer sarsıntılıyla birkaç kez yıkılmış, zaman zaman, hele Osmanlı yönetiminde onarılmış olan El-Aksa Camii 75 direğe oturmakta, altı ara yolu kapsamaktadır.

Kendilerini Peygamber'in kızı Fatima'ya bağliyanlar Kudüs'ü 966'da aldılar. 1033'deki şiddetli yer sarsıntısı El Aksa'yı yıktı; Prof. K.A.C. Creswell'e göre,³ bugünkü cami (güneydeki Kible duvarı dışında) bu Fatimi döneminin ürünüdür. 1071'de Anadolu'ya giren Selçuklu Türkleri altı yıl sonra Kudüs'ü ve Filistin'i aldılar. Onları ilk Haçlılar izledi. Kent 15 Temmuz 1099'da teslim olduğunda, tarihinin en büyük katliamından birini, belki de en büyüğünü gördü. Kilisenin statüsünü etkiler endişesiyle orada dua etmekten çekinen Halife Ömer'in 460 yıl önceki âdil tavrıyla ne hazin bir çelişi⁴... Yahudiler havralarıyla birlikte yakıldı, katliamdan bazı Hıristiyanlar bile kurtulamadılar ve saldıranların üstleri, başları bile akıttıkları kanla kıpkırmızıydı. El-Aksa Camiinin tepesine bir Haç oturtularak kiliseye çevrildi. Papazlar Kutsal Kaya'dan parçalar kopararak taşın ağırlığı kadar altın karşılığında satıyorlardı. Halep'in Türk Atabeyi İmad el-Din Zengi Suriye ile Mezopotamya arasında sömürgeci yerleşim niteliğinde oturmuş olan Frankların topraklarını ellerinden alınca İkinci Haçlı

³ Ealy Muslim Architecture, 2 C., Clarendon Press, 1932-40. Ayrıca: R.W. Hamilton, The Structural History of the Aqsa Mosque, Jerusalem, 1948.

⁴ Bu çelişkiyi yalnız Müslümanlar değil, Hıristiyan yazarlar da vurguluyor. Örneğin: Alistair Duncan, The Noble Sanctuary: Portrait of a Holy Place in Arap Jerusalem, London, Longmans, 1972.

Seferi başladı. Kudüs'ü 1187'de **Selâhaddin El-Eyyûbi** geri aldı. Sir Steven Runciman'ın "şerefli bir kişi olarak zaferin nasıl kutlanacağını gösterdi"⁵ dediği Eyyûbi'nin savaş sırasında ve savaştan sonra düşmanına âdil davranışı 1099 yılındaki Hıristiyan mezalimiyle gene büyük bir çelişi tablosu yaratıyor. Aksa Camiine, daha sonra (1969) yanan mihrap ve minberi o koydurtmuştu. On-ikinci Yüzyılın en iyi ahşap oymacılık örneklerinden biri olan ve Yahya bin Hamid'in yaptığı ünlü mihrap İsrail'in 1967 saldırısı ve işgâlinde iki yıl sonra caminin başka bölümleriyle birlikte yanarak kül oldu.

Haçlıların gene eline geçen Kudüs'ü genç Memlûk (1247-1517) komutanı **Baybars** aldı. 1517'de Kudüs te, Kahire de Türklere geçti. Bu toprakları **Osmanlı** yönetimine (1517-1917) **Yavuz Sultan Selim** katmışsa da, Kudüs'te daha fazla iz bırakan **Kanunî Sultan Süleyman** oldu. 1537-41 yıllarında kentin çevresindeki surları yeni baştan yaptırdı, 1545-46'da cami kubbelerinin altını çinilerle döşetti. Yaptıkları kuzeydeki "El Bab el-Cenne", yani Cennet Kapısı'nın üstünde yazılı. Daha sonraki sultanlardan **Osman** (1752), **Mahmud** (1817), **Abdülmecid** (1853), **Abdülazîz** (1874) ve **Abdülhamid** (1876) temelli onarım ve eklemelerle bu yapılara ve kentin kutsallığına sahip çıktılar. İslâm anıtları olarak, buraya kadar sözü edilmiş olan önemli yapıların yanıbaşında, **Kubbet el-Silsile**, **Sebil Kait Bey**, **Kubbet el-Arvah**, **Kubbet el Mi'raj**, **Kubbet el-Halili**, **Sebil el-Süleyman**, **Bab el-Atim**, **Bab Hittah**, **Bab el-Esbet** ya da **Kursi Süleyman** gibi kubbe, sebil, minber, kapı ve tahtlar vardır.

Osmanlı Türkleri, **Araplar** gibi, Hıristiyanlara ve Yahudilere anlayış ve saygı gösterdiler. Zamanına göre oldukça ileri bir "federalizm" anlayışı olarak da değerlendirilebilecek olan Osmanlı "millet" sistemine göre, Yahudiler de, Hıristiyanlar da "Ehl-i Kitap"dı. Üç dini izleyenlerin hakları teamüle dayalı olarak olduğu gibi korunuyor, hattâ yüzyıllar boyunca yerleşmiş olan haklar 1757 **Fermanı** ile yazılı duruma da getiriliyordu.

Özetle, geçmişte Kudüs'ü Yahudiler de, Hıristiyanlar da, Müslümanlar da yönetmişlerdi. Yahudi yönetimi herhalde 600 yılı geçmiyor. Hıristiyan yönetimi iki Bizans dönemi (323-614 ve 628-637), Kudüs Lâtin Krallığı (1100-1187), İkinci Frederick'in işgâli (1229-1239) ve İngiliz Mandası (1922-1948) olmak üzere, toplam 423 yıldır. Müslümanlar ise (Araplar ve Türkler) Kudüs'e 1.300 yıl kadar egemen oldular. Müslüman olmayan Arapların yönetimi daha da fazlaya çıkar.

Osmanlı yönetiminde, Kudüs'teki **Araplar** imparatorluk içindeki Türklerle yalnız Kudüs kentinde değil, imparatorluğun herhangi bir

yerinde eşittiler. Kudüs'te kendi kendilerini büyük ölçüde yönettikleri gibi, devlet çarkında en sorumlu mevkilere atanıyorlardı. Bugünkü sözcüklerle başbakan, bakan, vali, kaymakam, asker, yargıç ve meclislerde temsilci oluyorlardı. Bugünkü Kudüs'te ise, Araplar Filistinli, Batılı, Doğulu ve derileri renkli Yahudilerden sonra kendi ülkelerinde dördüncü sınıf yurttaştırlar. Osmanlı yönetiminin fiilen sona erdiği 1917 yılından bu yana ne büyük değişiklik, ne büyük çelişi ve ne büyük gerileme...

Bu gerileme, Arap hakları ve hukuku açısından, İngiliz Manda yönetimi ile birlikte başlamıştır.

İNGİLİZ MANDASINDA KUDÜS :

Bu incelemenin konusu Kudüs'le, hattâ bu kentin devletler hukuku açısından statüsü ile ilgili olduğundan, Filistin sorununa genel olarak ya da aynı sorunun başka yönlerine değinen noktalar burada ele alınmamaktadır. Örneğin, 1917 tarihli Balfour Bildirisinin bir değerlendirilmesi ve eleştirisinin yeri, uymak zorunda olduğumuz sınırlar çerçevesinde, burası değildir. Ama tüm Filistin'de Manda yönetimini kuran kararın 13 ve 14'üncü Maddeleri Kudüs'le doğrudan doğruya ilgili olduğu gibi, bazı olaylar, özellikle Batı Duvarı'na ilişkin uluslararası komisyonun değerlendirmeleri konumuz açısından önemlidir.

Önce, ulusların ya da halkların kendi geleceklerini kendilerinin saptamaları ilkesi (*self-determination*) Birinci Cihan Savaşı ve sonrasında bir ürünüydü. Ne var ki, bu ilke ortaya atılır, tartışılır ve bazı uluslarca ciddiye alınırken, sömürgecilik ve emperyalizm hâlâ uluslararası ilişkiler sisteminin bir parçasıydı. Savaştan sonra kurulan ve, başta İngiltere olmak üzere, galip devletlerin büyük etkisi altında olan Milletler Cemiyeti yenik devletlerden Osmanlı İmparatorluğunun bazı eski toprakları üstünde "Manda" adıyla anılmağa başlanan bir sistem kurdu. Bu anlayış içinde, Filistin, Kudüs de dahil olmak üzere, 1922'de İngiliz Mandasına verildi. Ancak, hemen belirtmek gerekir ki, bu topraklar birinden alınıp başka birine verilirken, savaş sırasında ve sonra çok sözü edilen "*self-determination*" ilkesine uyularak Filistin halkına oyunu soran olmamıştı. Oysa, Milletler Cemiyeti Misakı bu ilkeye uyulmasını istemekteydi. Filistin'in (ve Kudüs'ün) durumunda Manda yönetiminin yerli halkın oyuna baş vurmadan uluslararası bir örgütün kararıyla kurulması hukukun çiğnenmesidir.

Kaldı ki, yukarda sözü edilen Madde 13 Kutsal Yerler'de "mevcut hakların korunması" için Manda yöneticisi olan devlete şöyle bir sorumluluk yüklüyordu :

"...Mevcut hakların korunması ve (Kutsal Yerler'e) özgürce girebilme de dahil olmak üzere, Kutsal Yerler'e ilişkin tüm sorumluluk...Mandater devlete aittir...Bu Mandada hiçbir şey Mandater otoriteye Müslümanlar için kutsal olan ve dokunulmazlıkları garanti edilmiş bulunan anıtların kuruluşuna ve yönetimine karşıma biçiminde yorumlanamaz."

Aynı belgede Madde 14 çeşitli dinsel toplulukların Kutsal Yerler'e ilişkin hak ve savlarını incelemek, tanımlamak ve saptamak üzere bir Özel Komisyon kurulmasını öngörüyordu.

Manda yönetimiyle birlikte Filistin'e (ve Kudüs'e) yığınsal Yahudi göçleri başladı. Bu göçün birdenbire artmasının nedenlerinden olarak Manda yöneticisi İngilizlerin özellikle ünlü Siyonistler arasından seçilmeleri gibi önemli noktaların değerlendirilmesi ya da dışardan gelen Yahudi göçmenlerin yerli halka karşı tavrı ve bununla bağlantılı birçok önemli noktalar, konunuzun burada sınırlı oluşundan ötürü şu satırlarda ele alınmayacaktır. Ancak, birden hızlanan Yahudi göçü yeni gelenlerle eski yerliler arasında doğal olarak bir sürtüşme yaratmış, bu durum gitgide kanlı bir aşamaya varmıştır. Bu oluşumun bir parçası olarak, fakat Kudüs'ü doğrudan doğruya ilgilendiren bir nokta Arapça El-Burak ve İbranice de Kothel Maaravi denilen ve daha çok Batı (ya da Ağlama) Duvarı diye bilinen anıtın kullanımına ilişkin uluslararası bir komisyonun vardığı sonuçlardır.

Kudüs'teki Kutsal Yerler'de ilgili tarafların hak ve hukuku geçmişte karşılıklı saygı ve teamülden kaynaklanarak ortaya çıkmıştı. Uygulama statükoya, yani mevcut duruma dayanıyordu. Biraz yukarıda Müslümanların bu statükoya ne denli saygılı olduklarını gördük. Ancak, Manda rejiminin kurulmasıyla, haklarından çok daha fazlasını almağa yönelik genel bir tasarımı hemen uygulamaya koyulan Siyonistler Batı Duvarı'ndaki statükoyu da birtakım zorlamalarla değiştirmeyi denediler. Bu zorlamaların neden olduğu olaylarda, 1929 yılında, epeyi kan aktı. Filistin'e Milletler Cemiyeti'nin onayıyla bir Uluslararası Araştırma Komisyonu göndermekten başka çıkar yol kalmamıştı.

Komisyon Araçlarıyla Yahudiler arasında Batı Duvarı'nın kullanımına ilişkin anlaşmazlığı inceleyecek ve bir karara varacaktı. Filistin'e 19 Haziran 1930'da ulaşan Komisyon, Kudüs'te kaldığı bir ay içinde, tüm anıtların özel niteliklerini araştırdı, anlaşmazlığa katkısı olan yan konuların üstünde durdu ve bu arada elli-iki tanık dinledi.

Statükonun ne olduğu, yani Yahudilerle Müslümanların hakları-

nın nerede başlayıp nerede bittiğine dair güvenilir bir kaynak olarak kabul edilen Komisyon kararları şöyle özetlenebilir :

"Bir Vakıf mülkü olan Haram el-Şerif'in ayrılmaz bir parçası olması nedeniyle, Batı Duvarı'nın tek sahibi ve mülkiyet hakkı olan tek kaynak Müslümanlardır.

"Duvarın önündeki Döşeme (kaldırım) ve... Duvarın tam karşısında Mağribi (Fas) Mahallesi denilen yer de Müslümanlara aittir.

"Yahudilerin Duvar yanına...tapınma ya da başka amaçlarla getirecekleri eşyalar onlara Döşeme üstünde hiçbir biçimde bir mülkiyet hakkı vermiş olmayacaktır.

"Öte yandan, Müslümanlar da (Harâm bölgesi ve Mağribi Mahallesinde) Vakıf mülkü içinde ve Duvar'a değinen yerlerde, Yahudilerin Döşemeye ve Duvar'a gidişlerini engeller biçimde yapılar yapmayacak ya da herhangi birini yıkıp onarmayacaklardır...

"Yahudilerin, aşağıda sözü edilecek açık kurallara uymak koşuluyla, Batı Duvarı'ndan özgürce yararlanma hakkı olacaktır...

"Sınırlı bir zaman için olsa bile, Duvar'ın bulunduğu yere, oraya koymak amacıyla, herhangi bir çadır, perde ya da benzeri eşya getirmek yasaklanacaktır...

"Yahudiler Duvar yakınında boynuz biçimindeki borazanlarını çalmayacak ve Müslümanları rahatsız etmeyeceklerdir; öte yandan, Müslümanlar da Yahudiler tapınırlarken Döşeme yakınında kendi 'zikir' törenlerini yapmayacaklar ve Yahudileri herhangi bir biçimde rahatsız etmeyeceklerdir..."⁶

Komisyonun vardığı bu sonuçlar 8 Haziran 1931'de yasa biçimine sokuldu⁷ ve Manda yönetiminin sonuna değin yürürlükte kaldı.

Siyonist Örgütü İkinci Cihan Savaşına doğru oluşan olaylardan ve savaş sırasında Nazilerin Yahudilere yönelttiği baskı ve mezalimden yararlandı. Filistin'e Yahudi göçünün daha da hızlanma eğilimi-

⁵ A History of the Crusades, 3 C., C.U.P., 1953-54.

⁶ The Rights and Claims of Moslems and Jews in Connection with the Walling Wall at Jerusalem, Beirut, the Institute for Palestine Studies, 1968, s. 73-76.

⁷ Palestine Government, Official Gazette of the Government of Palestine, Jerusalem, 8 June 1931.

ni gösterdiği bir sırada, Manda yönetiminin almak zorunda kaldığı sınırlama kararları, Siyonist yerleşmelerin barışçı yollardan değil de zora başvurarak kurulması, bu yerleşmeler sırasında Siyonistlerin Araplara karşı tavırları gibi önemli noktalar gene konumuz dışındadır. Bu aşamada Kudüs'ün geleceği açısından yenilik 1937-1939 yıllarındaki Filistin başkaldırmasını izleyen (İngiliz) Kralliyet Komisyonunun önerisidir. Arap başkaldırmasını değerlendiren Komisyon bunun özünde Yahudilere karşı duyulan eski ve ırkçı bir antipatiden kaynaklanmasını belirttiikten sonra, Filistin'in bir Arap, bir de Yahudi devleti olarak ikiye bölünmesini öneriyor, fakat Kudüs ile Beytlihem'in üç din için de kutsal oluşundan hareketle, Kutsal Yerler için Milletler Cemiyetinin denetiminde "uluslararası bir statü" istiyordu.⁸

Bu önerinin âdil olup olmaması bir yana, 1937'de Kudüs için böyle bir çözüm önerilmiş, fakat İkinci Cihan Savaşının çıkmasıyla bu yönde bir gelişme olmamıştı. Savaş yıllarının olayları da gene konumuz dışındadır. Burada anımsamamız gereken yalnızca, Mandacı devlet olan İngiltere'nin sorunu çözemeyerek konuyu Birleşmiş Milletler'e getirmiş olmasıdır.

CORPUS SEPARATUM :

Siyonistlerin İsrail devleti kurulmadan önce terör yöntemlerine baş vurdukları gerçeği, sivil Arapların yer yer yığınsal katliamı, hattâ Filistin toprakları üstünde bir Yahudi devleti kurabilmek için Birleşmiş Milletler Örgütü içinde Amerika Birleşik Devletleri'nin öncülüğünde çevrilen entrikalar ve Filistin'i bölmeğe yanaşmayan devletlere yapılan baskıların ilginç hikâyeleri de Kudüs ekseninde toplanan konumuzun sınırları dışındadır. Ancak, sonuç olarak, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 29 Kasım 1947 tarihli ve 181 (II) numaralı kararıyla Filistin'de bir Yahudi ve bir de Arap devleti kurulması yönünde tavsiye kararı aldıktan başka, Kudüs'ün de "uluslararası bir rejim" altına konmasını öngördü.

Araplar bu tavsiyeyi kabul etmediler. Onların görüşüne göre, Birleşmiş Milletler yetkilerini aşıyordu. Devletler hukukuna göre, böyle bir uluslararası örgütün Filistin toprakları üstünde bir Yahudi devleti kurma yetkisi olamazdı. Yalnız İsrail devleti ileri gelenlerinin büyük bir çoğunluğu değil, göçmenlerin kendi de, büyük ölçüde, köken ve yurttaşlık yönlerinden, bu toprakların yabancıydılar. Siyonist ön-

⁸ Great Britain, Palestine Royal Commission : Report, Cmd. 5479, London, H.M.S.O., 1937, s. 131, 370, 381-382.

derlerin kimi Rusya'dan, kimi Polonya'dan, kimi Güney Afrika'dan gelmişlerdi. Amerika ve İngiltere gibi dünyanın başka bölgelerinde etkinlikleri olan Siyonist Örgütün ise, Filistin gibi bir toprak üstünde kendi dilediği biçimde yabancı bir devlet kurması kukuk açısından yalnız yanlış değil, anlamsızdı. Bu kuruluşa yalnızca Araplar değil, birçok Yahudiler de çeşitli yayınlarıyla karşı çıktılar. İsrail'e ve Siyonizme karşı Yahudilerden gelen tepkinin incelenmesi de gene konumuzun içine girmemektedir. Ancak, İsrail ne 1948'de, ne de bugün Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun düşündüğü Yahudi devletine uyuyor. Burada vurgulamak zorundayız ki, Birleşmiş Milletler de 1947'de asıl yerli halkın kovulacağı ırkçı bir Yahudi devleti düşünmemişti.

Bu incelemenin hedefi açısından önemli olan şu ki, Filistin'i ikiye bölen karar bile Kudüs'ün sui generis, yani kendine özgü niteliği olduğu noktasından hareket etmişti. Bölünmeğe karşı çıkanlar ise, bağımsız, birleşmiş, federal bir Filistin devleti öneriyorlardı. Bunların tasarısında Kudüs'ün Arap ve Yahudiler için ayrı belediyeleri olacak ama "Kutsal Kent" Filistin devletine başkent görevi yapacaktı.

Kudüs'ün doğu (eski) kesimi çoğunlukla Araptı. Kentin batısına, hele yeni yerleşim bölgelerine geçmiş yıllarda Yahudiler gelmişlerdi. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun Filistin konusunda öneriler yapmakla görevlendirdiği Özel Komite'nin (UNSCOP) tahminine bakılırsa, bütün kentte 105.000 kadar Arap, 100.000 dolayında da Yahudi vardı.⁹ Özel Komite raporunda Kutsal Yerler'in ve geçmişten gelen hakların korunmasını istedi. Yukarda da değinildiği gibi, Özel Komite çoğunluk Filistin'in bölünmesini, azınlık ta birleşmiş bir devlet kurulmasını istemişti. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu birtakım bas-kılarla, çoğunluk raporunu yeğledi.

Ama bölme kararının Üçüncü Bölümü Kudüs için özel bir rejim getiriyordu :

"Kudüs Kenti bir *corpus separatum* olarak özel bir uluslararası rejim altına sokulacak ve Birleşmiş Milletler tarafından yönetilecektir. Sorumlulukları Birleşmiş Milletler adına ve Yönetici Otorite olarak Vesâyet Kurulu yüklenecektir...

"Kudüs Kenti bugünkü Kudüs belediyesini ve... çevresindeki köy ve kasabaları içerecektir.

"Vesâyet Kurulu, bu tasarının kabulünden sonra beş ay

⁹ U.N., Official Records of the General Assembly, Second Session, Supplement No. 11 (Document A/364, UNSCOP Report), C. I, s. 54.

İçinde...aşağıdaki özellikleri içine alan, ayrıntılı bir Kent Statüsünü hazırlayacak ve kabul edecektir.

"... Yöneten Otorite şu amaçlara ulaşmağa çaba gösterecektir :

"Üç büyük tek Tanrılı dinlerin...kendine özgü manevi ve dinsel çıkarlarını korumak...

"Kentin tüm sakinleri arasında işbirliğini geliştirmek...

"Vesâyet Kurulu Kudüs Kentine bir vali atayacaktır...

"Yöresel özerk birimler...yöresel hükûmet ve yönetimin geniş yetkilerine sahip olacaktır...

"Kudüs Kenti askersizleştirilecek, tarafsızlığı ilân edilecek ve korunacak, sınırları içinde yarı-askeri birliklere, onların talimlerine ya da eylemlerine izin verilmeyecektir.

"... Vali özel bir polis kuvveti oluşturacaktır...

"... Bir Yasama Kurulunun yasa çıkarma ve vergi toplama yetkileri olacaktır...

"... Statü bağımsız bir adalet sistemi kuracaktır...

"Arapça ve İbranice kentin resmî dilleri olacaktır...

"... Kentin sakinleri, inanç, din ve tapınma, dil, eğitim, söz ve basın; toplantı ve dernek kurma ve dilekçe hakları da dahil olmak üzere, insan hakları ve temel özgürlüklerinden yararlanacaklardır. Sakinler arasında ırk, din, dil ve cinsten ötürü hiçbir çeşit ayırım yapılmayacaktır...Her toplum kendi üyelerini kendi okullarında kendi dilleriyle eğitecektir...

"...Kutsal Yerler'den özgürce yararlanacaktır...Kutsal Yerler ve dinsel yapılar ya da mahaller korunacaktır. Onların kutsal niteliğini bozacak hiçbir eyleme izin verilmeyecektir..."

Bu Statü on yıl yürürlükte kalacak, bu süre sonunda Vesâyet Kurulu durumu bir daha değerlendirecek ve kent sakinleri rejimde istedikleri değişiklikleri referandumla belirteceklerdi. Bu maddeler Birleşmiş Milletler'in garantisi altında olacak, Genel Kurulun onayı olmadan hiçbir değişiklik yapılmayacaktı.

Arap devletleri bu kararı kabul etmediler. Araplar Kudüs'ün uluslararası duruma sokulmasından da yana değillerdi. Kudüs'ün herşeyden önce bir Arap kenti olduğuna dair olan hukukî görüşler Temmuz

1967'de Cezayir'de yer alan Arap Hukukçuları Seminerinde ifade edildi. Bir kentin uluslararası duruma sokulabilmesi için, Tanca ve Triyeste örneklerinde olduğu gibi, ortada bir andlaşmanın ve kent sakinlerinin egemenliği devretmek istediklerini gösteren bir iradenin bulunması gerekiyordu. Kudüs'ün durumunda böyle birşey olmamıştı. Oysa, Birleşmiş Milletler, üyelerinin herhangi biri gibi, toprak bütünlüğü ve egemenliği ilkesine saygı göstermek zorundaydı.

Filistin'i bölen kararın Kudüs için tasarladığı uluslararası rejim gerçekleşmedi —Arap tepkisinden ötürü değil, Kudüs'ün (ve Filistin'in) geleceği kuvvete başvurularak çizildiğinden dolayı...İsrail kuruluş tarihi olan 15 Mayıs 1948'den önce ya da sonra, Birleşmiş Milletler'in çizdiği haritaya saygı göstermedi. Yahudi devleti toprağı olarak bilinen bölgeyi işgâl ettiği gibi, gene önerilen Arap devletine ait olacak toprakların önemli bir bölümüne de el koydu. Kudüs'ün batı (yeni) kesimi, Batı Galile, Kudüs ile Akdeniz arasında kalan topraklar, Caffa, Akra, Lidida ve Ramle (Arap) kentleri ve yüzlerce Arap köyü ve kasabası eline böyle geçti. İsrail'in 1948 ve 1949 yıllarında işgâl ettiği topraklar 20.850 kilometre kare tutmaktadır. Filistin'in tüm yüzölçümü ise, 26.323 km.²'dir. Böylece, İsrail Birleşmiş Milletler'in kendine ayırdığı 14.500 km.²'ye 6350 km.² ekleyerek önerilen Arap devletinden de yüzde 54'lük bir kesinti yapmış oluyordu. Böylece, o Arap devletinin yüzölçümü de 11.800'den 5.400 km.²'ye iniyordu. 1949'da, İsrail Filistin'in yaklaşık yüzde 80'ini elinde bulunduruyordu. Oysa, Manda yönetimi son erdiğinde, Yahudilerin elindeki topraklar ancak % 6 kardı.

İsrail'in önce Hagana ve İrgun gibi terör örgütleri yoluyla, sonra da savaşla elde ettiği topraklar üstünde hukuken bir sahipliği olamaz. İsrail Kudüs'ün bir kısmına silâh zoruyla girerken, doğu kısmını da Ürdün işgâl etti. Bu bölünmenin 30 Kasım 1948 İsrail-Ürdün ateş-kes andlaşması ile 3 Nisan 1949 mütakere andlaşmasında da sözü edilmektedir. Ne var ki, böyle bir bölünme hukuken egemenlikten vazgeçme anlamına gelmez.

Kudüs'ün İsrail ve Ürdün kuvvetlerince işgâli Birleşmiş Milletler'in bu kenti uluslararası bir rejime kavuşturma çabalarını durdurmadı. İlk B.M. Filistin Arabulucusu Kont Folke Bernadotte 16 Eylül 1948'de, Arap ve Yahudi toplumlarına yöresel özerklik vermek koşuluyla, Kudüs'ün etkin B.M. denetimine sokulmasını istedi.¹⁰ Genel Kurul da 11 Aralık 1948 tarihli ve 194 (III) numaralı kararında "mevcut haklar"

¹⁰ a.g.k.

ilkesine uyulmasını bir kez daha isteyerek, sürekli bir uluslararası rejime yönelik öneriler getirmekle görevlendirilecek olan bir **Filistin Uzlaştırma Komisyonu** (CCP) kurulmasını temenni etti. Kısaca, Genel Kurulun 181 ve 194 numaralı kararları Kudüs için özel bir statü istiyorlardı.

Öte yandan, İsrail kentin işgâl ettiği batı kısmına hızla sahip çıkmaktaydı. İsrail Yüksek Mahkemesi Eylül 1948'de Yeni Kudüs'e yerleşti. Şubat 1949'da da İsrail Meclisi "Knesset" orada toplandı; Devlet Başkanı bu kentte yemin etti. Anlaşılan İsrail Filistin'i bölen kararın işine yarayan maddelerine uyuyor, yaramayanları ise yok sayıyordu. Kendi varlığını 181 numaralı karara dayandırırken, aynı kararın öngördüğü Arap devletini tanımıyor, onun topraklarını da ele geçirmeğe çabalıyordu. Bu durumda, Genel Kurul 303 (IV) numaralı kararı alarak daha önceki iki karara atıfta bulundu ve Vesâyet Kuru-lundan Kudüs'ün statüsüne ilişkin çalışmayı tamamlamayı ve uygulamaya başlamayı istedi.

İSRAİL'İN B.M.'DE KOŞULLU ÜYELİĞİ :

İsrail Birleşmiş Milletler'e üye olmadan önce, işgâl ettiği topraklara ilişkin tavrı esnekti. Bu tavır üye olduktan sonra değişti. Önce, İsrail'in B.M.'e üye olması meşruluğunun tanınması anlamına gelmez. Örgütte üyelığın üye devletlerce karşılıklı tanıma anlamına gelmediği daha Milletler Cemiyeti deneyinde kabul edilmişti. Aynı ilke Birleşmiş Milletler'de de geçerlidir. B.M.'in meşru olmayan bir devlete meşruluk kazandırma yetkisi de yoktur. Üyelik için örgütün sorumluluklarını taşımağa "yetenekli ve istekli" olma koşulu arandığı B.M. Andlaşmasında yazılıdır. İsrail'in durumunda önemli olan, bu devletin B.M. üyeliğinin bazı koşullara bağlı olarak kabul edilmiş olduğu gerçeğidir. Bu koşullar İsrail'in 29 Kasım 1947 ve 11 Aralık 1949 tarihli olanlar başta olmak üzere, Birleşmiş Milletler kararlarını kabul etmesi zorunluluğudur. Bu iki karar da, İsrail'e, Kudüs'ün statüsü de dahil olmak üzere, birtakım sorumluluklar yüklüyor. Bu noktada anımsamak gerekir ki, İsrail'in üyelik için ilk başvurusu Güvenlik Kurulunca 17 Aralık 1948 tarihinde reddedilmişti. İsrail başvuruyu yenileyince, Genel Kurul kararlarının kabulü konusundaki tavrını açıklığa kavuşturmak amacıyla temsilcisini dinlemek istedi. İsrail temsilcisi 1947 tarihli Genel Kurul kararına uyacağına dair kesin ve açık sözlü güvence verdi.¹¹ Daha sonra İsrail Dış İşleri Bakanı olan temsilci Abba

¹¹ Official Records of the 3rd Session of the General Assembly, Ad Hoc Political Committee, Part II, s. 302.

Eban Kudüs sorunu sözkonusu olduğunda İsrail Hükümetinin bu sorunun B.M. Andlaşması Madde 2/7'ye göre, "ulusal yetki" içine sokulup sokulmayacağına dair bir soruya verdiği yanıt bugün resmî B.M. belgelerindedir: "Kudüs'ün hukuksal statüsü İsrail'in egemenliği altındaki topraklardan değişik olduğu için, B.M. Andlaşması Madde 2/7'nin Kudüs sorununa uygulanabileceğini düşünemiyorum..."¹² Küba delegesi de tartışma ve konuşmaları özetlerken, İsrail'in Kudüs'ün uluslararası duruma sokulması yönünde garantiler verdiğini yineledi ve bu değerlendirme de zabıtlara geçti.¹³

İsrail'i 11 Mayıs 1949'da üye olarak kabul eden 273 numaralı kararın içinde de üyelik koşuluna açık atıflar vardır. Bu karar daha önceki 1947 ve 1948 tarihli kararlara İsrail'in uyacağına dair özel komite önünde temsilcisinin verdiği söz ve garantileri hatırlatmaktadır.

Bu durumda, İsrail'in B.M. üyeliği verdiği sözlere bağlı kalmasıyla olasıdır. İsrail'in bu örgüt içindeki statüsü başka hiçbir devletinkine benzemez. İsrail B.M. Genel Kurulu kararının bir yaratığıdır. Ve bu karar İsrail'in uymak zorunda olduğu birtakım sınırlamaları da birlikte getiriyor. İsrail kendi varlığını borçlu olduğu kararı çiğneyemez. Ama Knesset 23 Ocak 1950'de Yeni Kudüs'ü İsrail'in başkenti ilân etmiş ve 1951'de İsrail Bakanlar Kurulu, bakanlıklarıyla birlikte buraya taşınmıştır. Böylece, Vesâyet Kurulu'nun Kudüs için hazırladığı Statü de, Filistin Uzlaştırma Komisyonunun önerileri de bir yana itilmiştir.

1967 SALDIRISI :

1950'den 1967'ye kadar Kudüs Ürdün ile İsrail arasında bölünmüş olarak kaldı. Bu yıllarda İsraililer kentin eski bölümündeki Kutsal Yerler'den yararlanamadılar. 1966 yılı İsrail'in yeni bir savaşa hazırlandığına dair göstergelerle doluydu. Batı kamu oyunun o tarihlerde neden yalnız İsrail'in "güvenliği" açısından duyarlı olduğu ve 1967 yılının niçin bu Siyonist devlet için bir saldırı ve genişleme fırsatı olarak değerlendirildiği gibi ilginç noktaların incelenmesi de konumuz dışında kalıyor.

Biz gene Kudüs'e dönelim. İsrail 15 Mayıs 1967'de, Birleşmiş Milletler kararlarına ve Ürdün ile yapmış olduğu mütakere andlaşmasına aykırı olarak Kudüs'te askerî bir geçit resmi düzenledi. 5 Haziran'da da önce Mısır'a saldırdı, sonra da Ürdün ve Suriye ile savaşa tutuştu.

¹² a.g.k., s. 286-287.

¹³ a.g.k., s. 351.

İsrail'in iki gün sonra Doğu (eski) Kudüs'te de egemen olması bu kentin geleceği üstünde çok ciddi etkiler yaptı. İsrail, askerleri ve silâhlarıyla Kudüs'ün bu kesimine de girdikten sonra, General Moşe Dayan şunları söylüyordu : "Kudüs'ü kurtardık; İsrail'in başkenti olan parçalanmış kenti birleştirdik. Bu en kutsal anıta, bir daha ayrılmamak üzere, döndük."¹⁴

Ertesi gün, Kudüs'ün 1967'den önce İsrail'in işgal etmiş olduğu batı kesiminin yönetiminden sorumlu olan belediye meclisi kent plânının bu kez işgal edilen doğu kesimini de içine alacak biçimde genişletilmesini kabul etti. 15 Haziranda, İsrail Kabinesi kentin önceden Ürdün işgali altında olan bölümünü de İsrail devletinin bir parçası sayan özel bir yasa maddesini gündemine aldı. Filistinli Arapların konutlarından çıkarılma işlemi başlamıştı bile.¹⁵ 20 Haziranda, David Ben-Gurion *Jerusalem Post*'a yaptığı bir açıklamada Kudüs'ün Kral Dâvud'un günlerinde "İsrail başkenti" olduğunu ve bundan böyle de "ilelebet" başkent kalacağını söyledi. Bir hafta sonra, Knesset'in aldığı yeni bir karar hükûmete işgal ettiği topraklara kendi yönetimini ve yasalarını götürme hakkı veriyordu. 29 Haziranda, İsrail Ordusunun bir emri de Arap Kudüs'ün halkı tarafından seçilmiş olan Belediye Meclisini dağıttı, Belediye Başkanını görevden aldı ve Arap Belediyesinin eski çalışanlarını İsrail Belediyesine atadı.

İsrail'in "Kudüs'ü birleştirme" yaftası altında attığı bu ilk adımlar, aslında, bu kentin ilhaki ve Yahudileştirilmesi çabalarından başka bir şey değildi. Ancak bu girişimler hem İsrail'in içinde, hem de dış ülkelerde tepkilere ve karşı koymalara yol açtı. Batı (Ağlama) Duvarı'nın hemen önündeki tarihî Mağribî mahallesi, duvar önünde tapınacaklara ve turistlerin otomobillerine park yeri açma sözde nedeniyle yıktırıldı. Yalnız kentin eski görünümü hızla değişmekle kalmıyor, tarihten gelen birikimle yerleşmiş haklar peşpeşe ve saygısızca çiğneniyordu. Batı Kudüs'ün Siyonist Belediye Başkanı Teddy Kollek, 1967 saldırısından çok önce, kentin Yahudi kısmındaki gelişme tasarıları ve trafik düzenini doğu yakasının da birgün işgal ve ilhak edileceği düşüncesinden hareketle ona göre hazırlamıştı. Hernekadar General Dayan Kudüs'e girildiği gün bir askerın Kubbet el-Sahra'nın tepesine diktiği İsrail bayrağını aşağı indirtmişse de, bu jest temel gerçeği gizleyemez. Ağlama Duvarı Yahudiler için olduğu kadar, Harâm el-Şerif'in bir parçası olması nedeniyle Müslümanlar için de önemlidir. 1930'da Uluslararası Araştırma Komisyonunun vardığı sonuçlar da orta-

¹⁴ Facts on File, June 8, 1967.

¹⁵ UPI Dispatch, June 19, 1967.

dadır. Kudüs'ün tarihi ve tarih içinde Müslümanların tavrı Araplara yapılan bu muamelenin haksızlığını göstermektedir. Bu incelemenin baş tarafında Halife Ömer'in herkesin hakkına, hukukuna nasıl saygılı davrandığı anlatıldı. Başka zamanlarda bir elden bir başkasına kana boğularak geçen bu kent böylesine uygarca sahip değiştirmişti. Eyyubî de Hıristiyanları ilgilendiren Kutsal Yerler'i, kılıcıyla muzaffer olduğu zaman bile, gene onların denetiminde bıraktı. Filistin ve Kudüs daha Osmanlı Türklerinin egemenliğindeyken ve İngiliz Mandada yönetiminin kurulmasına daha yıllar varken, Siyonistler ya açıkça ya da el altından yaptıklarıyla haklarından fazlasının peşinde olduklarını gösteriyorlardı. Birinci Cihan Savaşının sonlarına doğru, İngiliz Ordusundaki Yahudi birliğinin yaptığı ilk işlerden biri Ağlama Duvarı'nın önünde safa durmak olmuştur. İsrail'in daha sonra Devlet Başkanı olacak olan ünlü Siyonist Chaim Weizmann da Lord Balfour'a yazdığı bir mektupta, "en kutsal kentimizin en kutsal anıtı ne idiği belirsiz Magriblilerin"¹⁶ elinde diye şikâyetinde bulunduktan sonra Ağlama Duvarı'nın kendilerine teslimini istemişti. Bilindiği gibi, Weizmann'ın haksızca "ne idiği belirsiz" diye tanımlamayı yeğlediği Mağribliler oraya Eyyubî'nin oğlu tarafından yerleştirilmiş olup 700 yıldan beri kesintisiz orada yaşıyorlardı.

Çıplak gerçek şu ki, General Dayan Kubbet el-Sahra'nın tepesine dikilen İsrail bayrağını kendi emriyle oradan indirtmişse de, onun bu emrini de, uluslararası komisyonun yasalaşan kararını da, uluslararası toplumun iradesini de, yüzyılları kapsayan Müslüman tarihini de İsrail buldozerleri çiğnedi. Eyyubî'nin oğlunun yerleştiği Mağriblilerin torunları 11 Haziran sabahı birkaç dakika içinde konutlarından dışarı atılıverdiler. Kudüs'ü yalnız ve yalnız bir "Yahudi kenti"¹⁷ yapma tasarısı hızla uygulanıyordu. O kadar ki, Kral Salamon'un Tapınağını bulup çıkarma çabası yıllar sonra onun yıkıntıları üstüne yapıldığına inanılan Kubbet el-Sahra'yı temellerinden sarsmağa başladı. Müslümanlıktan kalma anıtlar hiçbir zaman bu denli küçümsenmemişti. Dünya kültürünün de ayrılmaz parçası sayılan bu yapılar yıkılma tehlikesiyle karşılaşırken, Ağlama Duvarı'nın dibine sağlamlaştırmak için çakılan birkaç çivi tüm duyarlı Yahudi çevrelerini ayağa kaldırıyordu. Geçmişte, Yahudiliğin haklarının çiğnendiği de olmuştur. Ancak, İsrail bu olayları yer yer abartarak dünya kamu oyununun önüne getirmek için elinden geleni yaptı ve çok da başarılı oldu. Örneğin, İsrail propagandası Doğu Kudüs Ürdün yönetimindeyken Yahudi me-

¹⁶ A.L. Tibawi, *Jerusalem: Its Place in Islam and Arab History*, Beirut, the Institute for Palestine Studies, 1969, s. 32.

¹⁷ *Time*, March 1, 1971.

zarlıklarının harap edildiklerini tüm dünyaya duyurdu. Ancak, kaç mezarlığın saldırıya hedef olduğu kolayca saptanabilecekken, aradan yıllar geçtikten sonra bile, resmî rakamı bazan 34, bazan da 58 olarak vermektedir.¹⁸ Havraların da Araplar tarafından top ateşine tutulduklarına dair propaganda büyük bir abartmadır. Önce, Doğu Kudüs'te bildiğimiz anlamda Havra diyebileceğimiz üç-dört yapı vardır. Gerisi o tarihlerde Araplardan kiralanmış ve Yahudilerin gelip geçerken kullandıkları tek odacıklardı. Bundan başka, Siyonist militanları havraların en yüksek noktalarını, kente egemen oldukları için, bir mevzi olarak kullanıyorlardı. İngiliz Glubb Paşa, anılarında, 1948 savaşında Arapların Siyonistlerden havraların askerî amaçlar için kullanılmasını istediklerini ve bunlardan ateş edildiğinde bile birkaç kez ihtar ederek olumlu bir yanıt alamadıktan ancak kırk-sekiz saat sonra gereken tepkiyi gösterdiklerini yazıyor.¹⁹ Ama bugün turistlere gösterilenler havralardaki deliklerdir yalnızca. El kitaplarında yazılanlar da konunun asıl ayrıntısına girmiyor.

Ama İsrail Kudüs'ün tümünü işgal ettikten sonra eline geçen mezarlıklara neler yaptığına bir bakalım. Örneğin, bir Yahudi mezarlığı diye kayıtlara geçirilen Mamillah On-altıncı Yüzyılda vakıf'tan kiralanmış olan bir Müslüman mülküdür. Üstelik, Müslümanlık kadar eskidir de. Peygamberin çevresindekilerden bazılarının orada gömülü oldukları söylenir. Ama bugün, bu gömüt yeri hemen hemen yok olmuştur. İsrail Belediyesinin buldozerleri önce mezar taşlarını ve toprağa karışarak çıkan kemikleri önüne katıp sürmüş, daha sonra aynı yer otomobil park yeri durumuna getirilmiş, çevreye birkaç ağaç ve çiçek dikilmiş, bir köşeye de genel bir yüz-numara oturtulmuştur.

David Ben-Gurion'un Paris ne denli Fransız ve Londra ne derece İngilizse, Kudüs'ün de aynı ölçüde Yahudi olduğuna dair sözü tarihe ve hukuka ne kadar aykırıysa, Kutsal Yerler'in korunduğuna dair İsrail propagandası da, özü ve ayrıntıları açısından, yanıltıcıdır.²⁰ İslâm ve onun temsil ettiği kültür ve herşey Müslümanlık için önemli olan bir kentte açıkca ve hukuk kuralları çiğnenerek hakarete uğramaktadır. Kudüs'ün bir yönüyle Yahudiler için de kutsal olması başka, ama farklı din ve kültürleri temsil edenlerin haklarının ayaklar altına alınması gene başkadır. Bugün, El-Aksa'da ve Kubbet el-Sahra çevresinde bulunan Arapların hemen yakındaki genişletilmiş Ağlama Duvarı'ndan gelen karışık mırıltılar ve yükselen ilâhilerle dua-

¹⁸ The Guardian, September 17, 1971 ve May 9, 1972.

¹⁹ J.B. Glubb, A Soldier with the Arabs, London, Hodder and Stoughton, 1957, s. 129.

²⁰ Israel, Ministry of Foreign Affairs, Facts About Israel: 1970, Jerusalem, Keter Books, 1970, s. 25.

larını bile şaşırtdıkları bir gerçektir. Müslümanlığın bir simgesi olan Harâm el-Şerif'in gün geçtikçe işlevi azalmakta, yeni ve yabancı çevrenin mengersi içinde boğulmaktadır.

İsrail'in tarihten gelen geleneklere ve başkalarının hukukuna saygılı olduğuna dair resmî savunmalar sistemli Yahudileştirme kampanyası karşısında bir propaganda çizgisini aşmıyor. Örneğin, Mağribi Mahallesi yerle-bir edildikten sonra, Ağlama Duvarı çevresinde 82 metrelik bir yerin "temizleneceği" söylenmiş ve, İslâm Kurulunun protestoları dikkate alınmayarak, Duvar'ın güney bölümünde arkeolojik kazılar başlatılmıştı. Bunun bir sonucu olarak, Şâfi Müftülüğünün resmî konutunda, onun yakınındaki camide ve çevrenin on-dört evinde çatlama olmuş, sonuçta tüm bu yapılar yıkılma tehlikesi öne sürülerek boşaltılmıştı. Kuzeyde de Kubbet el-Silsile yakınında bombalar bulunduğu ileri sürülerek eski El-Tankiziye Okulu da dahil olmak üzere, Arap çevresine el konmuştu. Oysa, Araplar Siyonistlerin bu değişikliği yapabilmek için, sözünü ettikleri bombaları kendilerinin yerleştirdiklerini söylemektedirler.

Siyonizmin bu "tertipçiliğine" bazan kaba bir alay da katmaktadır. 29 Haziran 1967'de, İsrail Askeri Komutanlığı, Arap Belediye Meclisinin dağıtıldığını haber verirken, Doğu Kudüs Belediye Başkanı Ruhi El-Hatib'e yazdığı resmî yazıda Arap temsilciliğinin bundan böyle olmayacağını "bildirmekle kesbişeref eylediğini" söylüyordu. Hemen ardından, Arap bankaları kapatıldı, paralarına el kondu. Kentin her yanında İsrail parası geçerli oldu, İsrail vergi sistemi uygulanmağa başlandı. Tüccarlar, zanaatkârlar ve meslek sahiplerinin işgâlcilerden resmen izin almaları zorunluluğu kondu. Devlet okulları İsrail eğitim programını izlemekle görevlendirildi. Mahkemelerde İsrail yasaları uygulanmağa başlandı. Böylece, Kudüs toprağı, mülkü, ekonomisi ve Kudüs yurttaşı yoğun bir Yahudileştirme çabası içine sokuluyordu.

Bir İsrail yöneticisi "önce toprağa el koyuyoruz; yasalar onu izliyor" demişti.²¹ İsrail propagandası el konan bazı özel topraklar için yüksek tazminat ödendiğini ileri sürüyor. Herhangi bir ödemenin söz konusu olduğu durumlarda, rakam çoğu kez 1948 yılı değerlerini aşmıyor ki, bu da düpedüz bir göstermeliktir. Yoksa, İsrail buldozerlerinin Araplara ait yapıları her fırsattan yararlanarak gelişigüzel yıktıkları artık bilinmelidir. Bazan çarşıya, pazar gitmiş olan bir aile dönüşünde, konutunu yıkılmış buluyor, durdurma emri için Belediye Başka-

²¹ David Hirst, "Rush to Annexation: Israel in Jerusalem," *Journal of Palestine Studies*, C. III, No. 4 (Summer 1974), s. 19.

nıyla görüşmeğe giden ev sahibi geri geldiğinde gene aynı sonuçla karşılaşılıyor. Direnen Araplar, çoğu kez, konutlarının önce giriş basamaklarının sökülüp atıldığını, sonra sırasıyla kaldırım, bahçe, hattâ odaların bir kısmının yıkıldığını görüyorlar. Boyun eğmeyenler üstünde baskı, hattâ işkencelere başvuruluyor. Bugün, buldozer yeni Kudüs'ün neredeyse bir simgesi olmuş durumda.

Ve yıkılan yalnız elle tutulur yapılar da değil. Okula giden Kudüslü Arap öğrenci kendi kültür, tarih ve dinini İsrail gözüyle görüp değerlendirmek zorunda bırakılıyor. Arap tarihi onlara bir yağma ve çekişme olarak, Yahudi geçmişi de parıltılı bir biçimde sunuluyor. Müslümanlık ve Hıristiyanlık hiç okutulmazken Tevrat'ın öğretiminin zorunlu olduğu orta okullarda Arap öğrenci kendi tarihini 32, Yahudilerin tarihini ise 384 saat görüyor. Osmanlı yönetiminde parlak bir okul olan Raşidiye'de 1967'den önce bile 800 öğrenci varken, 1970'lerde bu sayı 14'e inmişti.

Kendi kişiliği olan ve bu kişilikle dünyanın sayılı kentleri içinde seçkin bir yeri bulunan Kudüs sanki bir Minnesota kasabası, bir Los Angeles banliyösüymüş gibi görünüm ve ruh değiştiriyor. Bu değişikliklerin tümü devletler hukukuna, Birleşmiş Milletler'in kararlarına ve İsrail'in B.M.'e üye kabul edilmesinden önce verdiği sözlere aykırı düşmektedir. Bunun böyle olduğunu gösteren çeşitli B.M. belgeleri,²² monografılar²³ ve ilk-elden tanıklar²⁴ var. Bu kaynakların hepsi İsrail'in eylemlerinin hukuk-dışı olduğunu gözler önüne seriyor.

Kudüs'ün Arap halkı Kudüs'ün (ya da Filistin'in herhangi bir parçasının) başka birine ait olmasına dair hiçbir rıza göstermiş değildir; askerî işgâlcinin egemenliğini de hiçbir zaman tanımamıştır.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KARARLARI :

1967 saldırısı ve İsrail'in Kudüs'te aldığı ilk önlemlerden hemen sonra, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 4 Temmuz 1967 tarihli ve 2253 sayılı kararıyla, İsrail'in kentin statüsünü değiştirme amacıyla aldığı önlemlerden duyduğu endişeyi belirterek, bu önlemlerin geçersiz olduğunu ilân etti ve İsrail'den attığı adımlardan geri dönmesini ve ay-

²² Örneğin : A/6793, A/6797, S/8146 ve S/8158.

²³ Rouhi Al-Khatib, *The Judaization of Jerusalem*, Beirut, P.L.O., 1970. Yazar Doğu Kudüs'ün ülkesinden çıkarılan Belediye Başkanıdır.

²⁴ Marie-Therese, *War in Jerusalem*, Amman, 1967; W.J. Stibbe, *The Other Side of the Story*, Amman, 1967; John Carter, *An Eyewitness in Jerusalem*, Spring 1969, London, the Jerusalem Committee, 1969.

nı yönde yenilerini atmamasını istedi. Gene Genel Kurul on gün sonra aldığı 2254 numaralı kararda İsrail'i bir önceki karara uymamakla kınayarak Kudüs'ün statüsünü değiştirecek önlemlerden vazgeçmesini bir kez daha istedi.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu'nun 1967 saldırısından sonra aldığı ilk karar 22 Kasım 1967 tarihli ve 242 sayılı ünlü karardır. Bu karar, kuşkusuz, 1967 savaşından sonraki güç dağılımını, yani askerî bakımdan muzaffer olan İsrail ile yenik Mısır, Suriye ve Ürdün'ün durumlarını önemli ölçüde yansıtır. Arap ülkeleri İsrail'in işgâl edilmiş topraklardan çekilmelerini isterlerken, İsrail yeni "savunulabilir" sınırlar istemiş, ama bunun ne olduğunu, nerelerden geçtiğini bugüne değin belirtmemiştir. Ancak, Filistin sahnesine yeni bir öge girmiştir. Bu da Filistin halkının tek meşru temsilcisi olan **Filistin Kurtuluş Örgütü**'dür. Saygın bir uluslararası konumu olan F.K.Ö., Birleşmiş Milletler dahil, birçok uluslararası kuruluşlara da kabul edilmiştir. Bu nedenle, Güvenlik Kurulu'nun 242 sayılı kararı bugünkü güç dağılımını gerçekçi olarak yansıtmıyor. Ancak, gene de, salt hukuk açısından, 242 sayılı kararda da "savaş yoluyla toprak kazanmanın kabul edilemeyeceği" belirtiliyor. Bu temel kural Kudüs'e de, Filistin'in herhangi bir yerine de pekâla uygulanabilir. Gene de aynı karar Kudüs'ün adını açıkca geçirmiyor.

Güvenlik Kurulunda Kudüs'le ilgili olarak 1968'e kadar karar alınmadı. 21 Mayıs 1968 tarihli ve 252 sayılı karar İsrail'i Genel Kurulun son iki kararına uymamakla suçluyor, İsrail'in Kudüs'ün hukukî statüsünü değiştirmek amacıyla, topraklara ve mülke el koymak da dahil olmak üzere, yasama ve yürütme alanındaki tüm eylemlerinin geçersiz olup bu statüyü değiştiremeyeceğini söylüyor ve İsrail'i böylesine önlemlerden vazgeçmeğe ve bu yönde yeni önlemler almamağa çağırıyordu. İsrail bu kararı da hiçe sayınca, gene Güvenlik Kurulu 3 Temmuz 1969'da 267 sayılı kararı aldı. Hukukî açıdan iki karar da birbirine benzemekle birlikte, ikincisi daha sert bir dil kullanıyordu.

21 Ağustos 1969'da bütün dünya Kudüs'ün incilerinden biri olan El-Aksa Camiinde çıkan yangınla sarsıldı. Yapının güney bölümü, kubbe, süslemeli tavan ve ünlü minber yanmış, başka şeyler de zarar görmüştü. İsrail Hükümeti yangına neden olan kişinin aklî dengesinin yerinde olmadığını ileri sürdü. Güvenlik Kurulu'nun 15 Eylül 1969 tarihli ve 271 sayılı kararı bu olay nedeniyle alınmıştı. Kurul kutsal bir yapı olan El-Aksa Camiine yönelen bu saldırının da bir kez daha ortaya koyduğu gibi, İsrail'in bir an önce izleyegeldiği tutumdan vazgeçmesini istedi. 298 sayılı karar da (25 Eylül 1971) aynı biçimde bir hatırlat-

maydı. 22 Mart 1979 tarihli ve 446 sayılı karar, Kudüs de dahil olmak üzere, 1967'de işgâl edilmiş olan Arap topraklarındaki yerleşmeleri incelemek için üç kişilik bir komisyon kurdu. İsrail bu komisyonu Filistin'e sokmadı bile. 1 Mart 1980'de alınan 465 sayılı karar İsrail'i komisyonla işbirliğine çağırırdı.

Özetle, Birleşmiş Milletler'in 1967'den sonra aldığı kararlar, İsrail'in bu saldırıyı izleyip eylemlerini vurgulamakla birlikte, Kudüs'ün ilhakına ve Yahudileştirilmesine karşı çıkmaktadır.

CENEVRE ANDLAŞMALARI :

İsrail'in Kudüs'teki eylemleri B.M. kararlarına aykırı olduğu gibi, 1949 Cenevre Andlaşmalarına aykırıdır. Bunların "Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Konvansiyonu" başlığını taşıyan dördüncüsü İkinci Cihan Savaşında sivillere yapılan bazı muameleleri ilerde önlemek amacını güdüyordu.

İsrail (temsilcisinin 26 Ekim 1977'de B.M. Genel Kurulu'nda söylediği gibi²⁵) Dördüncü Cenevre Andlaşmasının Batı Yakasına (bu arada, Kudüs'e) uygulanamayacağı inancındandır. Bunun nedeni de Ürdün'ü burada "meşru egemen devlet" olarak görmemesi ve kendini de işgâlcî taraf saymamasıdır. İsrail'e göre, devletler hukukunda "işgâlcî taraf" ve "işgâl edilmiş toprak" belirli anlamları olan teknik kavramlar ve kelimelerdir; iki devletin silâhlı çatışmasının bir sonucu olarak, birinin ötekini egemenliğindeki toprağı denetimi altına alması demektir; bu durumda, meşru olarak egemen olan devlet, fiilen denetimi ortadan kalksa bile, o toprak üstündeki egemenliği devam eder; İsrail'e göre, sözkonusu topraklarda meşru egemenliğin ortadan kalkarak yerine bir işgâlcî devletin gelmesi olayı yer almamıştır, çünkü Ürdün bu topraklarda meşru olarak hiçbir zaman egemen olmamış, oralarda bir işgâlcî olarak bulunmuştur; meşru egemen devletin olmadığı yerde de Dördüncü Cenevre Andlaşmasının maddelerinin uygulanması beklenemez. İşte, İsrail'in görüşü budur. Hattâ İsrail bu maddelerin Filistin'in herhangi bir yeri için bile uygulanamayacakları görüşünü savunuyor.

Ancak, böyle bir savunma kabul edilemez — ve edilmemiştir de. Önce, sözkonusu andlaşma tüm Orta Doğu ülkeleri tarafından imzalanmış ve Anayasalarında gösterilen yöntemlere uygun olarak onaylanmıştır. Bu andlaşmayı İsrail'de kabul etmiş ve 6 Ocak 1952 tarih-

²⁵ U.N., Document A/32/PV.47, s. 46-48.

de onaylamıştır. Böylece, bu andlaşma bütün bölge devletleri için hukukî bağlayıcıdır.

İkinci olarak, Andlaşmanın Birinci Maddesi "Tarafların bu Konvansiyona bütün koşullarda saygı duyacaklarını ve saygı duyulmasını sağlayacaklarını" açıklamaktadır. Burada, iki önemli nokta var : Biri, andlaşmanın "tüm koşullarda" geçerli olduğu ve ikincisi de imzalayanlara sorumluluk yüklediğidir. Üstelik, bu sorumluluk yalnız her imzacı devletin andlaşmaya uyma noktasında kendi başına duyacağı dar bir sorumlulukla sınırlı değildir. Taraflar andlaşmaya "saygı duyacak ve saygı duyulmasını sağlayacaklardır (...undertake to respect and to ensure respect). Burada ince ve önemli bir nokta daha var : Andlaşmaya imza koymuş ve onaylamış olan her devlet bu andlaşma hükümlerine yalnız kendi uymakla kalmayıp başkasının da uymasını sağlamakla da yükümlüdür. Bu ikinci görevini de yapmadığı takdirde, andlaşmayı gene çiğnemiş sayılır. İşte, bu nokta hepimize İsrail'i andlaşmaya uymağa zorlamak gibi bir görev veriyor.

İsrail Dördüncü Cenevre Andlaşmasını çiğnemiş midir ve çiğnemekte midir? İkinci Cihan Savaşının sonunda Nazi savaş suçluları muhakeme edilirken, onlar da "işgâl edilmiş toprak" sözcüklerine başka anlamlar vermeğe ve böylece devletler hukukundan kaçmağa çabalamışlardı. 1949'da kabul edilmiş olan Cenevre Andlaşmaları işte bu türlü kaçamaklara olanak sağlamayacak bir biçimde yazılmak istendi. Bu nedenle, andlaşmanın hükümleri her türlü savaş ya da silâhlı çatışmaya uygulanabilir durumdadır. Hedefi herhangi bir çatışmada insan haklarına saygı gösterilmesini sağlamaktır. Ürdün Batı Yakası'nı işgâl etmiş olsa bile, bu durum İsrail'e o topraklarda insan haklarını çiğneme hakkı vermez, çünkü Cenevre Andlaşmalarının amacı bir toprak parçası üstünde hangi tarafın egemen olduğunu saptamak ya da devletlerin çıkarlarını gözetmek değil, insan haklarının çiğnenmesini, sivillere insanlık-dışı muamele yapılmasını önlemektir. Bu hedefler çerçevesinde, İsrail Dördüncü Cenevre Andlaşmasını çiğnemıştır ve çiğnemektedir.

İsrail Yüce Mahkemesi bu konvansiyonun andlaşmaya dayanan bir devletler hukuku olması nedeniyle, iç hukukla yani özel bir İsrail yasasıyla uygun bulunması koşulunu da öne sürmüştü de, İngiltere ve Amerika arasındaki "Alabama" örnek olayında da belirtildiği gibi, hukuksal araçların tamamlanmamış olması ilgili tarafı sorumluluktan kurtarmaz.

Kısaca, bu andlaşmaların hedefi insancıl bir ilkenin korunmasıdır. Nitekim, Birleşmiş Milletler de bunların İsrail işgâli altındaki böl-

gelere uygulanabileceklerini belirtmiştir. Güvenlik Kurulu'nun 11 Kasım 1976 ve Genel Kurul'un da Aralık 1978 tarihli kararları bu yöndedir. Birleşmiş Milletler Özel Komitesi'nin, Kızıl Haç Uluslararası Komitesi'nin, Uluslararası Af Örgütü'nün, İsviçre İnsan Hakları Birliği'nin ve (A.B.D.) Ulusal Hukukçular Birliği'nin araştırmaları ve vardıkları sonuçlar da bu yönde olmuştur.

Dördüncü Cenevre Andlaşmasının 49'uncu Maddesi sivil halkın yerinin değiştirilmesini yasaklarsa da, İsrail Filistinlileri yerlerinden etmiş, işgâl ettiği bölgelerde askerî ve sivil yerleşimler kurmuş, Kudüs'ün de çehresini değiştirmiştir. İşgâl altındaki yerlerde böylesine bir demografik değişim Arap kültürünü yok etmek amacını da güdüyor. Böylesine sistemli bir çaba da devletler hukukuna aykırıdır. İsrail Hükümeti yeni yerleşme merkezleri kurmakla da uluslararası andlaşmalara ve Birleşmiş Milletler'in kararlarına karşı çıkmaktadır. 1967'den sonra askerî ve yarı-askerî olan yerleşmeler, gün geçtikçe, sivil yerleşmeler durumuna sokulmaktadır. Kudüs (ve Sina) çevresindeki de başından beri sivil nitelikteydiler.

İsrail'in bu Arap bölgelerine dışardan başkalarını getirip yerleştirmesinin bir önemli sonucu da su bunalımının yaratılmış olması ve Arap su kaynaklarına el konmasıdır. Yahudi yerleşmelerinin çoğu tarımsal olduğu için, İsrail Arapların haklarını yana iterek kendi gereksinimine öncelik tanımaktadır. Bunun sonucu olarak, işgâl edilmiş bölgelerde su kaynaklarının denetimi de Dördüncü Cenevre Andlaşmasına aykırı düşüyor. Filistinli, İsrail yetkililerinin izni olmadan kuyu bile açamamakta, mevcut Arap kuyularından çekilen sular ölçen araçlarla denetlenmektedir. İsrail'in yerleşme politikası uygulandıkça, hükümetin sular üstündeki bu mengenesi de sıkılacaktır.

İsraillilerin Araplara yığinsal cezalar vermekte olduklarına dair çeşitli incelemeler vardır. Yığın halinde tutuklama, konutların yığinsal yıkımı ve Araplardan gelen protestolara karşı türlü yığinsal tepkiler gene Dördüncü Cenevre Andlaşmalarının 33 ve 53'üncü Maddelerine girmektedir. Aynı biçimde, 27, 30, 31 ve 32'nci Maddeler de işkenceyi ve kötü muameleyi yasaklar. Bu konuda da ikna edici raporlar vardır. Londra'da yayınlanan **Sunday Times** gazetesinin işkence konusundaki 17 Haziran 1977 tarihli raporu bu eylemin yüksek rütbeli İsrailli yöneticiler tarafından desteklendiğini gösteriyor.

SONUÇ :

Konuya hukuk açısından bakıldığında, yazar Hedley V. Cooke ile birlikte şu yargıyı yineleyebiliriz : "Dünyadaki tüm ülkeler arasında

yalnız İsrail devamlı ve güvenli olarak kendinin diyebileceği bir karış toprağa bile sahip değildir.”²³

İngiliz Manda yönetiminin sona ermesinden bu yana, Filistinli Araplar kendilerini Siyonist işgâle karşı savunmak için ellerinden geleni yaptılar. F.K.Ö.’nün kuruluşu (ve bu arada Ürdün’ün Batı Yakasında egemenlikten vazgeçmesi) B.M. Genel Kurulunun Filistin halkının kendi geleceğini kendinin saptaması, ulusal bağımsızlığı ve egemenliğini onaylamasında önemli etken oldu.

Ulusların kendi geleceklerini kendilerinin saptamaları halkların emperyalizme tepkisinin bir ifadesidir. Bu hak B.M. Andlaşmasında da Madde 1/2 ve 55’de belirtiliyor. B.M. Andlaşmasının yorumu üstünde de bir çeşit vesâyet kurmağa çalışan emperyalist devletler bu hakkı sınırlamak isteyerek onu kullanılacak bir hak olmaktan çok işlevsiz bir ilke gibi sunmayı yeğlemişlerdir. Ancak, Genel Kurulun 1950’de aldığı 421 sayılı kararı bu hakkı temel insan haklarından biri olarak sayar. “Sömürge Ülkeleri ve Halklarına Bağımsızlık Verilmesine İlişkin B.M. Bildirisi” de halkların yabancı boyunduruk, baskı ve sömürüye hedef olmalarının temel insan haklarının yadsınması anlamına geldiğini açıkladı. Birleşmiş Milletler yalnız 1961’de bu açıklamanın uygulanmasını izlemek amacıyla bir Özel Komisyon kurmakla kalmadı, ulusların kendi geleceklerini kendilerinin özgürce saptama hakkı içine doğal kaynaklarına sahip olmaları hakkını da kattı. Özellikle Birleşmiş Milletler komitelerinde yapılan incelemeler sonucu olarak, bu haklar uluslararası ilişkiler ve devletler hukukunun bağlayıcı ve emredici kuralları içine girmeğe de başladı. Filistin halkının sözü edilen temel haklara sahip olmasına engeller konduğu açıktır.

Bu engellerden önemli biri Camp David Çerçevesi diye bilinen ve bunu izleyen andlaşmalardır. Gene konumuzu “Kudüs ve Devletler Hukuku” olarak sınırlamış olduğumuzdan, Camp David’in uzun bir eleştirisini burada yapacak değiliz. Ancak, bu andlaşma temelde İsrail Başbakanı Begin’in 28 Aralık 1977 önerilerinden çok farklı değildir. Bu andlaşmalar Filistin halkının bir kısmına haklarının ancak bir kısmını (örneğin, self-determination ve devlet kurma hakkı hariç) kendine ait olması gereken toprakların yalnızca bir kısmı üstünde veteceğini söylemekte, fakat bunun üstünde bile İsrail’in her aşamada vetosunu kabul etmektedir. Bu durumda, “özerklik” ve “Filistinlilerin katılması” birer aldatmacadan ibarettir. Bu aldatmacalar hukukla bağdaşmaz. Ancak, konumuz bakımından önemli olan Camp David

²³ Israel: A Blessing and a Curse, London, Stevens, 1960, s. 186.

Çerçevesinin işgal edilmiş Kudüs'ü "kendi kendini yönetecek otorite" diye tanımlanan kavramın bile dışında tutmuş olmasıdır. Bu otoritenin Kudüs'teki toprak, mülk ve hak üstünde hiçbir sorumluluğu olmayacaktır. Açıktır ki, böylesine andlaşmalar devletler hukuku açısından da geçersizdir. Bu andlaşmalar Filistin halkının haklarını çiğnemektedir. 1977 Viyana Andlaşmasının 77'nci Maddesi de yapılmış olan bir andlaşma devletler hukukunun belirli bir kuralıyla çatışacak olursa geçersiz sayılacağını belirtiyor. Viyana Andlaşmasını incelemiş olan Uluslararası Hukuk Komisyonu da ulusların kendi geleceklerini kendilerinin saptamaları hakkını devletler hukukunun belirli bir kuralı olarak benimsemiş durumdadır.

Filistinlilere temel haklarının verilmemiş olduğu bilinen bir gerçektir. Kudüs'le ilgili olarak Birleşmiş Milletler'in aldığı kararlar da ortadadır. İsrail'in bunlara uymaması onları geçersiz kılmaz. Ancak, B.M.'in İsrail'i yalnızca suçlamakla kalması ve bundan ileri gidememesi bu devleti cesaretlendirmiş, saldırılarını arttırma ve başkalarının hukukunu çiğnemeyi sürdürme olanağı tanımıştır. Kudüs'te (ve Filistin'in tümünde) yapılmış olan yanlışlıkları düzeltme görevi en başta Birleşmiş Milletler'e düşer. Adalet ilkeleri ve devletler hukukuna uygun olarak, saldırıları durdurma ve uluslararası barış ve güvenliği sağlama onun görevidir. B.M. Andlaşmasının birçok maddeleri Güvenlik Kuruluna bu yönde türlü yetkiler tanımışlardır. Üstelik, İsrail konusunda Birleşmiş Milletler'e özel bir sorumluluk düşüyor, çünkü İsrail devleti onun yaratığıdır. Kudüs'ün gelecekteki statüsü ise, bağımsız bir Filistin Devletinin kurulması konusunun temel bir öge olduğu genel bir Orta Doğu andlaşmasına bağlıdır.